

BOSHLANG'ICH SINFLARDA XALQ OG'ZAKI IJODINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Toshkent shahri Sergeli tumani 264-sonli maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Mahkamova Madina Shaislamovna

Annotatsiya. *Maqolada o'zbek xalq maqollarining bola tarbiyasi va ruhiyatidagi ahamiyatiga oid ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *ma'naviyat, xalq maqollari, tarbiyaviylik, komillik, ertak, didaktik g'oya.*

Boshlang'ich ta'limda xalq o'g'zaki ijodi janri namunalari o'zining salmog'i bilan inson tarbiyasiga xizmat qiladi, uni ziyraklik va zukkolikka undaydi. Ma'naviyat qadim zamonlardan inson dunyoqarashini, xatti-harakatini, jamiyatda tutgan o'rnini, xalqqa, vatanga, atrofidagi odamlarga bo'lgan munosabatini boshqaruvchi omil hisoblanadi. Ma'naviy qashshoq kimsa hayotda ro'y berayotgan voqealarga loqayd bo'ladi. Loqaydlik esa tuzatib bo'lmas oqibatlariga olib keladi. Ma'naviy qashshoq odam uchun Vatan, xalq, oila kabi muqaddas tushunchalar yot. Shuning uchun keksa avlod, avvalo, farzandning ma'naviy dunyosini shakllantirish chorasini rejalashtirgan. Aslini olganda, xalq dostonlari, ertaklari, qo'shiqlari, maqollari va boshqa o'nlab janrdagi asarlar yosh avlodning ma'naviyatini boyitish, uni haqiqiy inson darajasiga yetishini ta'minlash maqsadini nazarda tutgan holda yaratilgan. O'tgan asrgacha bugungi kundagi matbuot, o'quv dargohlari, madaniyat markazlari, radio, televidenie, internet kabi ta'lim, ma'rifat tizimi bo'lmagan. Bu vazifalarni bajarish, asosan, xalq og'zaki ijodi zimmasiga yuklatilgan. Natijada, xalq

ogʻzaki ijodi xalq pedagogikasi zaminini tashkil etgan.

Qadimdan ota-bobolarimiz oʻz orzu-umidlarini turmush haqiqatlari bilan uygʻunlashtirgan holda goʻzal moʻjizakor manzaraga, sodda va oʻta teran mazmunga ega ertaklarni yaratganlar. Hayot haqiqati va kishilarning ruhi, psixologiyasini oʻzida aks ettirgan ertaklarning badiiy kuchi hanuzgacha kattalar va kichiklar uchun ham birday qiziqarli, jozibali xalq kitobi sifatida taʼsir etib kelmoqda.

Ertaklar – yaxshilikka yetaklar, deb xalqimiz bejizga aytishmagan. Ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati katta. Ertaklarda voqealar asosan moʻjizali tarzda ifodalanadi. Binobarin, moʻjiza yoki fantaziya voqea va hodisalarni hayot bilan bogʻlab, haqiqat, ozodlik, toʻgʻrilik, odamiylik kabi didaktik gʻoyalarni tashviq etadi, syujet rivojiga kuch bagʻishlaydi, tinglovchi eʼtiborini oʻziga jalb qilib, ajoyibotlar olamiga olib kiradi, shirin tuygʻular dunyosiga gʻarq etadi.

Ertaklar, avvalo, bolalarning jonivor hayvonlarga, parrandalarga boʻlgan qiziqishi, mehrini oshirsa, ikkinchidan, mehnat orqali farovon, tinch, osoyishta turmush kechirish mumkinligi uqtiriladi. Ertaklarning yakuni qissadan hissa chiqarishga undaydi. Yaʼni, “Yaxshilik qilsang – yaxshilik topasan, yomonlik qilsang – jazo olasan”, “Mehnat qilsang-rohat koʻrasan”, “Mehnatdan kelsa boylik, turmush boʻlar chiroylik” kabi maqollarning maʼnosi izohlansa, bolalar har bir oʻqigan ertaklarining xulosasini maqollar bilan izohlashga harakat qiladilar. Bu bolalarning tafakkurini charxlash bilan birga, koʻproq maqollar yod olishiga ham yordam beradi.

Ertak qahramoni aql bilan ish tutib, qiyin jumboqlarni yechadi, tadbir bilan ish tutib, dahshatli kuchlarni yengadi. Masalan, “Susambil”, “Uch ogʻa-ini botirlar” ertaklarida sujet tuzilishi ixcham voqea va hodisalardan iboratligi, sodda ifodalanishi oʻqimishlilikni taʼminlaydi. Maʼlum boʻladiki, qahramon ismi berilsa ham, berilmasa ham asosiy maqsad ertakdagi hikoya qilinayotgan voqea oddiy maishiy turmush sharoitida kechganini taʼkidlashdan iborat boʻladi. Keyingi maqsad asar ishtirokchilari boshidan kechirgan turmush lavhalari vositasida yosh avlodning barkamol inson boʻlib etishuvi uchun tarbiyaviy zamin hozirlashdan iboratdir. «Uch

og'a-ini botirlar» ertagida mo'ysafid ota o'z o'g'illarini qo'rqmas, jasur qilib o'stiradi. O'z farzandlarini baxt topish safariga otlantirar ekan, ularga uchta maslahat beradi: «To'g'ri bo'ling, bexavotir bo'lasiz. Maqtanchoq bo'lmang, uyatga qolmaysiz. Dangasa bo'lmang, baxtsiz bo'lmaysiz». Bu pand mohiyatini tahlil qilsak, hayotga tayyorlanishi lozim insonning haqiqiy amal qilishi kerak hisoblangan fazilatlar aks etganiga ishonch hosil qilamiz.

Bu ertaklarda tarbiyaviylik, ma'naviy yetuklik, komillik, odamiylik, fikran teranlik ustivor darajada tavsiflanadi.

Xalq maqollari - boyligimiz. Ota-bobolarimizning siz bilan bizga qoldirgan xazinalaridan biridir. Ulardan kerak o'rinlarda foydalanishni odat qilishimiz kerak. Shunda ular butun umrimiz davomida hamrohimiz bo'ladi. Har bir gapirgan gapning salmog'i oshadi. Sermazmun, ta'sirchan, keskir bo'ladi.

Shunday qilib, o'zbekning butun fazilati, falsafasi, donoligi, dunyoqarashi, oliy himmatliligi, turli hayotiy vaziyatlarga munosabati maqollarda aks etgan. Insondagi mehnatga muhabbat, ishq tuyg'ulari qo'shiqlarda eng go'zal ichki kechinmalar sifatida ifodalangan. Ertaklarda xalqimizning eng oliy orzu-havaslarini namoyon bo'ladi. Ular bilan tanishgan yosh avlod o'zbek uchun vatan, xalq, oila, mehnat, ilm, g'urur naqadar muqaddas tushunchalar ekanini anglab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boshlang'ich sinflarning takomillashtirilgan davlat ta'lim standarti. "Boshlang'ich ta'lim" jurnali. 2006-yil, № 5.
2. Boshlang'ich ta'limning takomillashtirilgan o'quv dasturi. "Boshlang'ich ta'lim" jurnali. 2006, №5
3. Jumaboyev M. "Bolalar adabiyoti va folklor". –T., O'qituvchi, 1990.
4. Madayev O., Sobitova T. Xalq og'zaki poetik ijodi. –Toshkent: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.